

ФОРМУВАННЯ МОТИВАЦІЙНОГО КОМПОНЕНТА ПРОФЕСІЙНОЇ ГОТОВНОСТІ МАЙБУТНІХ ВИХОВАТЕЛІВ

У статті подано результати вивчення особливостей формування мотиваційної сфери майбутніх вихователів, розглянуті умови, методи та прийоми формування мотиваційної складової професійної готовності майбутнього педагога в умовах вищого навчального закладу.

Ключові слова: професійна готовність вихователя, компоненти професійної готовності, мотиваційний компонент професійної готовності.

Останнім часом основною тенденцією вивчення готовності до педагогічної діяльності є розгляд її як інтегрального особистісного утворення, до складу якого входять певні компоненти. У багатьох сучасних дослідженнях з проблем професійної підготовки як складові професійної педагогічної готовності визначаються мотиваційна, теоретична та практична.

Мотиваційна готовність постає у формі психічного, активно діючого стану особистості як складна система її інтегративних властивостей. Характеристиками мотиваційної, вольової, емоційної сфери є: мотиви, мета, завдання, ставлення, ціннісні орієнтації, психологічні позиції, професійні домагання, професійна самооцінка, самоусвідомлення себе як професіонала; психічний та емоційний стани; задоволеність працею, її процесом та результатом.

Важливість сформованості в майбутнього вихователя кожного із зазначених компонентів для здійснення навчально-виховної роботи з дітьми безсумнівна, але для нашого дослідження особливий інтерес становить мотиваційний компонент професійної готовності до роботи з дітьми дошкільного віку, на сформованість якого вказує свідоме прагнення студента бути вихователем, бажання передавати наступному поколінню власний досвід, докладання для цього знань і здібностей, намагання досягти успіху в педагогічній діяльності, потреба самоосвіти.

Аналіз психолого-педагогічних досліджень (І. Додонов [2], В. Климчук [4], К. Левін [3], А. Маслоу [5], Г. Олпорт [6] та ін.), присвячених формуванню мотивів, дозволив вивчити умови, які безпосередньо впливають на формування мотивації, але ми мали за мету визначити ті умови, методи та прийоми, які доцільно і можливо створити та застосувати в процесі професійної підготовки педагогів в умовах вищого навчального закладу.

Професійна готовність вихователя – це складне структурно-динамічне утворення, що характеризується певним рівнем спеціальних теоретичних, практичних та мотиваційних цінностей, які набули значення особистісного смислу і стали мотивами професійної діяльності та поведінки.

Процес підготовки майбутніх вихователів має будуватися з дотриманням принципу мотивації – мотивування вирішення навчальних завдань, пізнавальної діяльності, роботи з виховання дітей дошкільного віку (викладач повідомляє мету вивчення модулів та тем дисципліни, студенти залучаються до її формулювання та обґрунтування).

Однією з головних умов, які забезпечують розвиток особистості було визначено: урахування початкових типів мотивації, ступеня підтримки мотивації, поєднання діагностики та самодіагностики в навчальному процесі.

Вивчення досліджень щодо мотиваційної сфери людини дозволило з'ясувати шляхи забезпечення ступеневої підтримки мотивації студентів.

1. *Розвиток та збагачення потребової сфери.* Курт Левін називає потреби "двигуном людської поведінки", визначає їх як динамічний стан (активність), який виникає в людини під час реалізації будь-якого наміру, дії [3, с. 182–186].

Для особистості потреби набувають вигляду бажань, інтересів, намірів, прагнень, характеру потреби набуває для особистості й звичка – звичний спосіб поведінки у певній ситуації. Звички можуть складатися стихійно, бути продуктом спрямованого виховання, переростати в сталі риси характеру, набувати рис автоматизму.

2. *Задоволення пізнавальних інтересів людини, розвиток когнітивної сфери.* Потреби розвиваються під впливом пізнавальних процесів, в яких бере участь особистість. А. Маслоу в праці "Теорія людської мотивації" порушує питання про те, яке місце в загальній структурі мотивації посідає потреба в пізнанні, і відповідає таким чином: "Усіх психологічно здорових людей об'єднує одна загальна особливість: усіх їх тягне назустріч хаосу, до таємничого, непізнаного, неоясненого. Саме ці характеристики складають для них сутність привабливості..."

Потреба знати й розуміти з'являється вже в ранньому віці, причому в дитини вона виявляється навіть більш чітко, ніж у дорослої людини. Їх не потрібно вчити допитливості – дітей можна відучити від допитливості, і мені здається, що саме ця трагедія розгортається в наших дитячих садках та школах" [5, с. 248–249].

3. *Вплив на розвиток чуттєвої сфери, забезпечення впливу на емоції, збудження та підтримка позитивних емоцій.* Важливість включення емоційної сфери в пізнавальному процесі, у процесі морального становлення підкреслювали вітчизняні та зарубіжні психологи. Так, А. Маслоу зазначав, що "задоволення когнітивних потреб приносить людині... почуття глибокого задоволення, воно стає джерелом найвищих, найбільших переживань. Почасту, розмірковуючи про пізнання, ми не відрізняємо цей процес від навчання й у наслідку оцінюємо його з позиції результату, зовсім забуваючи про почуття, пов'язані з досягненням, осяянням, інсайтом" [5, с. 249].

Б. Додонов у праці "Емоція як цінність" підкреслив, що "діяльність, яка підтримується емоціями людини, протікає зазвичай набагато успішніше, ніж діяльність, до якої вона примушує себе лише "холодними доводами розуму. ... у психологічному плані людські емоції радикальним чином змінили своє "природне обличчя": передусім вони стали слугувати соціальним потребам особистості, набули зовсім іншого предметного змісту. Велике місце в емоційному житті суб'єкта почали посідати моральні почуття" [2, с. 274].

Б. Додонов визначив ще й таку особливість свідомої людини: емоції не визначають поведінку, але... "безсумнівно включені до мотивації поведінки, хоча самі по собі не є мотивами...", але деякі емоції виступають як позитивні самостійні цінності, мотиви поведінки, самоцілі [2, с. 277].

Отже, крім когнітивної сфери, дуже важливою є чуттєва сфера, яка також впливає на формування мотивації.

4. *Вплив на розвиток естетичних потреб.* Особливе місце в екологічному вихованні, на наш погляд, посідають естетичні потреби. А. Маслоу зазначив, що "естетичні потреби виявляються практично в кожній здоровій дитині" [5, с. 250]. У педагогічному процесі вищого навчального закладу слід створювати умови, за яких майбутній вихователь матиме можливість спілкування з природою, милування нею, під тонким та тактовним керівництвом з боку викладача.

5. *Створення відповідного розвивального середовища.* Курт Левін підкреслює, що конкретність поведінки людини є реалізацією її можливостей у певному життєвому просторі... поведінка людини витікає із життєвого простору [3, с. 192], "навколишній світ чи "поле" тісно пов'язаний із квазіпотребами, з їх формуванням... предмети, взаємодіючи з квазіпотребами, формують людську поведінку" [3, с. 193].

Таким чином, на спонукання особистості до тієї чи іншої дії впливає її інтерпретація зовнішніх та внутрішніх подій.

6. *Звернення до попереднього досвіду.* Стимулювати, викликати нові потреби можна, лише спираючись на вже наявні. Потреби залежать від загальної спрямованості особистості, яка здатна змінюватися через вияв у неї нових потреб. Установки можна створювати, організовувати, забезпечувати, мотивувати – це і є завданням виховання, вирішити яке, втім, реально, лише враховуючи характер всього попереднього досвіду певної людини.

7. *Забезпечення ситуації успіху, задоволення потреби в компетентності.* Для виховання особливо важливими є мотиви досягнення – потреба та прагнення людини до успіху в різних видах діяльності. До них належать: бажання вчитися, знати, розуміти, потреба бути не гіршим за інших, ставати кращим, бажання визнання та ін. Г. Олпорт зазначає, що "здібності та інтерес завжди пов'язані прямо пропорційно, і іноді цей зв'язок особливо яскраво виражається. Людині подобається робити те, що в неї добре виходить" [6, с. 204], а "система інтересів визначає вибірковість сприйняття та поведінки" [6, с. 205]. Ця умова особливо важлива для впливу на внутрішню мотивацію.

8. *Організація спеціальної діяльності, що охоплює елементи самопізнання, ціннісного аналізу та реальних дій у зовнішньому світі* (В. Климчук [4]). Цей шлях пов'язаний із задоволенням підвалинних потреб особистості: у самодетермінації (потреба відчувати себе джерелом власної активності), у компетентності (потреба відчувати себе компетентним, умілим знавцем), у значимих міжособистісних стосунках (потреба бути включеним у значимі стосунки з іншими людьми в процесі діяльності). Така діяльність сприяє поглибленому аналізу власних цінностей та формуванню елементів внутрішньої мотивації.

Таким чином, здійснивши аналіз психолого-педагогічних досліджень, присвячених формуванню мотивів, ми приділили особливу увагу вивченню умов, які безпосередньо впливають на формування мотивації. Серед них було виділено ті, що їх можливо забезпечити в процесі здійснення еколого-педагогічної підготовки майбутніх вихователів в умовах вищого навчального закладу, а саме: забезпечення естетичних, емоційних переживань (емоцій подиву); залучення до самостійної постановки мети; організація навколишнього середовища; спонукання до пізнавальної, пошукової активності; включення до різних видів діяльності; забезпечення ситуації успіху; знаходження особистісного смислу; урахування попереднього досвіду; підтримка мотивації.

Вищеназвані умови забезпечення ступеневої підтримки мотивації можливо впроваджувати в процес підготовки майбутніх вихователів за допомогою ретельно дібраних методів та прийомів.

Нашу увагу привернули прийоми формування внутрішньої позитивної мотивації навчання з урахуванням початкової мотивації навчання студентів, які визначила Г. Беленька [1]. А саме: за негативної початкової мотивації навчання – прийом встановлення контакту зі студентами ("Я тебе розумію"), розкриття дисциплінарних вимог, інтерес до нових можливостей зміни власної особистості, зацікавлення процесом; за процесуальної початкової мотивації навчання – прийом розкриття значущості предмета для професійного та особистісного зростання, підтримка прагнень; за зовнішньої початкової мотивації навчання – прийом розкриття значущості предмета для професійного та особистісного зростання, зацікавлення процесом та результатами особистісних змін і досягнень; за соціально спрямованої початкової мотивації навчання – прийом підтримки студента в його прагненнях, конкретизація соціальних цілей, розкриття можливостей курсу для реалізації визначених цілей; за внутрішньої початкової мотивації навчання – прийом підтримки студента в його прагненнях, позитивна оцінка та схвалення цілеспрямованості й послідовності дій, залучення до роботи наукового гуртка, проблемної групи.

Ці прийоми безсумнівно заслуговують на використання в процесі професійної підготовки майбутніх вихователів, однак, на нашу думку, необхідно враховувати не лише початкову мотивацію навчання, але й мотивацію ставлення й діяльності, особливості усвідомлення майбутнім педагогом професійної місії, тобто різні мотиви, які скеровують поведінку, полімотивованість педагогічної діяльності. Тому вважаємо за доцільне приділяти увагу формуванню мотиваційної готовності на всіх етапах становлення майбутнього педагога.

1-й етап. Уточнення світоглядних позицій, актуалізація знань, презентація психолого-педагогічних досліджень, обговорення сутності та соціальної значимості професії вихователя, постановка проблем та настанова на успіх.

2-й етап. Вивчення та самоаналіз системи цінностей мотиваційної сфери, усвідомлення студентами власних проблем за допомогою анкетування, опитування, діагностування, обговорення результатів самопізнання, рефлексії.

3-й етап. Постановка мети професійного зростання, цілепокладання, активізація суб'єктивного чинника, суб'єктною позиції студента щодо себе як майбутнього професіонала, усвідомлення можливостей саморозвитку, персоналізація через ознайомлення з психолого-педагогічними вміннями, які необхідні вихователю для здійснення освіти та виховання дітей дошкільного віку, та розробку персональної стратегії самовдосконалення.

4-й етап. Становлення професійної готовності студентів: мотиваційної, теоретичної та практичної: перегляд і аналіз роботи з дітьми (майстер-класи, перегляд відеозаписів занять, аналіз письмових матеріалів); навчальні ситуації розробки педагогічних проектів (2–3 ситуації педагогічного проектування в колективі чи в підгрупі); розробка та впровадження освітнього проекту, розробка рекомендацій щодо його вдосконалення; демонстрація досягнень у роботі з дітьми, презентація та оформлення розробленого педагогічного проекту, публічний захист творчих робіт.

5-й етап. Формування потреби у зворотному зв'язку та систематичній самодіагностиці у процесі консультативного спілкування, систематичного аналізу власного професійного зростання, обговорення та оцінювання діяльності студентів.

На всіх етапах передбачалося широке застосування екранних засобів, які дозволяють яскравістю, динамічністю підсилити вплив на емоційну та мотиваційну сфери.

Таким чином, у процесі професійної підготовки майбутніх вихователів вважаємо доцільним створювати умови, які безпосередньо впливатимуть на формування мотивів: естетичні, емоційні переживання (емоції подиву); самостійна постановка мети; навколишнє середовище; пізнавальна, пошукова активність; включення до різних видів діяльності; забезпечення ситуації успіху; знаходження особистісного смислу; урахування попереднього досвіду; підтримка мотивації та надання переваги засобам, які впливають на почуття, мотивують поведінку.

Методика професійної підготовки має будуватися таким чином, щоб майбутні вихователі включалися до спеціально організованої діяльності (навчальний процес), яка вміщує елементи самопізнання, реальні дії у сфері освіти

дітей, що має сприяти поглибленому вивченню власних цінностей та формуванню елементів внутрішньої мотивації.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Беленька Г. В.* Вихователь дітей дошкільного віку : становлення фахівця в умовах навчання : Монографія / Ганна Володимирівна Беленька. – К. : Світич, 2006. – 304 с.
2. *Додонов Б. И.* Эмоция как ценность / Борис Игнатьевич Додонов // Психология мотивации и эмоций. Серия : Хрестоматія по психології / [Под ред. Ю. Б. Гиппенрейтер, М. В. Фаликман]. – М. : ЧеРо, МПСИ, Омега-Л, 2006. – С. 273–278.
3. *Зейгарник Б. В.* Понятия квазипотребности и психологического поля в теории К. Левина / Блюма Вульфовна Зейгарник // Психология мотивации и эмоций. Серия : Хрестоматія по психології / [Под ред. Ю. Б. Гиппенрейтер, М. В. Фаликман]. – М. : ЧеРо, МПСИ, Омега-Л, 2006. – С. 182–194.
4. *Климчук В. О.* Тренінг внутрішньої мотивації: результати апробації та структура / В. О. Климчук // Практична психологія та соціальна робота. – 2006. – №10. – С. 52–59.
5. *Маслоу А.* Теория человеческой мотивации / Абрахам Гарольд Маслоу // Психология мотивации и эмоций. Серия : Хрестоматія по психології / [Под ред. Ю. Б. Гиппенрейтер, М. В. Фаликман]. – М. : ЧеРо, МПСИ, Омега-Л, 2006. – С. 238–257.
6. *Олпорт Г. У.* Функциональная автономия мотивов / Гордон Уиллард Олпорт // Психология мотивации и эмоций. Серия : Хрестоматія по психології / [Под ред. Ю. Б. Гиппенрейтер, М. В. Фаликман]. – М.: ЧеРо, МПСИ, Омега-Л, 2006. – С. 195–210.

Подано до редакції 10.06.11
